

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของ โครงการศึกษาและพัฒนาศรีชาวเขา

การดำเนินการเก็บข้อมูลวิจัย เพื่อประเมินผลกิจกรรมโครงการศึกษาและพัฒนาศรีชาวเขา ในบทนี้จะเป็นการสรุปภาพรวมของ โครงการฯ ทั้งหมด โดยจะกล่าวถึงความเป็นมา วัตถุประสงค์ แผนงานและกิจกรรม ระยะเวลาการดำเนินงาน พื้นที่ดำเนินการ วิธีการดำเนินงาน ที่โครงการฯ ได้เข้าไปดำเนินการใน 6 หมู่บ้าน ซึ่งโครงการฯ ได้เริ่มต้นดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 จนถึงปัจจุบัน คือ พ.ศ. 2536 อันเป็นปีที่โครงการฯ กำลังจะสิ้นสุดโครงการฯ ในเดือน กันยายนนี้

หลักการและเหตุผลโครงการฯ

เช่นเดียวกับประเทศต่าง ๆ ที่มีชาวเขาอาศัยอยู่ภายในประเทศ ชาวเขาในประเทศไทยมีอาชีพทำการเกษตรกรรมแบบไร่เลื่อนลอย (shifting cultivation) ตามภูเขาสูง ๆ และป่าไม้ โดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ อาทิ ดินและน้ำ ต่อมาระยะหลังประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา อัตราการเพิ่มประชากรในประเทศทั้งที่เป็นชาวไทยพื้นราบ และชาวไทยภูเขา (ภูเขา) มีจำนวนเพิ่มขึ้น ลักษณะเช่นนี้ทำให้สภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดความไม่สมดุลย์ทางธรรมชาติ เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ความแห้งแล้งในฤดูร้อน และปัญหาน้ำท่วมฉับพลันในฤดูฝน หรือจำนวนน้ำฝนลดน้อยลงกว่าเดิม ซึ่งมีแนวโน้มจะรุนแรงมากยิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2533 รัฐบาลไทยได้ออกพระราชบัญญัติ "ปิดป่า" โดยการออกกฎหมาย ห้ามตัดต้นไม้ทำลายป่าในทุกรูปแบบ สำหรับชาวเขาและการทำไร่เลื่อนลอยนั้น รัฐบาลได้มีนโยบายที่จะพยายามแก้ไข โดยการจัดสรรที่ดินทำกิน ห้ามอพยพย้ายถิ่นไปหาที่ทำกินแห่งใหม่ และให้หยุดการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อจะทำไร่เลื่อนลอย

นโยบายดังกล่าวจึงนับว่าเป็นการเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเขาโดยตรง เพราะนอกจากชาวเขาจะต้องตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นหลักแหล่งอย่างถาวรแล้ว จำนวนพื้นที่ทำกินก็ไม่สามารถจะขยายออกไปได้ตามความต้องการ และตามจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น ก่อให้เกิดปัญหา

หาผลผลิตลดน้อยลง ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวัน รายได้ไม่พอกับรายจ่าย ชาวไม่พอบริ-
โภค เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นยังก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม ค่านิยม และลัทธิวัตถุนิยมใหม่จาก
ภายนอกได้หลั่งไหลเข้าสู่ชุมชนชาวเขา อีกทั้งยังทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างรวดเร็ว จนเกิด
ปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาการลักขโมย การอพยพแรงงาน (migration) เข้ามาทำ
งานในสังคมเมือง และหญิงสาวชาวเขาจำนวนมากต้องอพยพลงมาทำงานในเมือง เช่น เด็กเสิร์ฟ
ตามร้านอาหาร จนถึงขายบริการทางเพศ (โสเภณี) เพื่อหาเงินมาเลี้ยงดูครอบครัว

ปัญหาของชาวเขาเหล่านี้ได้มีหน่วยงานจากทางภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน
เข้าไปให้การช่วยเหลือไม่น้อยและต่อเนื่อง แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาที่เป็นต้นเหตุได้ทั้งหมด ทั้งนี้
เพราะการขาดความร่วมมือจากชาวเขาเอง ซึ่งมาจากเงื่อนไขหลาย ๆ อย่าง อาทิ ด้านภาษา
วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม และสภาพทางภูมิศาสตร์ จึงทำให้แก้ไขและพัฒนาไม่ทั่วถึง

กลุ่มที่ประสบปัญหามากที่สุด เห็นจะได้แก่ "กลุ่มสตรี" เนื่องจากวัฒนธรรมของชาว
เขาเกือบทุกเผ่าที่จำกัดสิทธิสตรีให้อยู่เฉพาะกิจกรรมของครอบครัวเท่านั้น ส่วนกิจกรรมทางสังคม
และการออกประทะสังสรรค์กับสังคมภายนอกเป็นหน้าที่ของผู้ชาย (สามี) และในบางกลุ่มจะพบว่า
"สตรี" จะต้องทำงานหนักอยู่กับไร่กับสวน และการเลี้ยงดูบุตรในครอบครัว ในขณะที่ฝ่ายผู้ชายจะ
สนใจแต่เรื่องสนุกสนานกับกิจกรรมสังคมภายนอก

ด้วยเหตุนี้ โครงการศึกษาและพัฒนสตรีชาวเขาจึงเริ่มต้นขึ้น เพื่อร่วมกันศึกษาถึง
ปรากฏการณ์ และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมชาวเขา อีกทั้งแสวงหาและเปิด
โอกาสให้สตรีชาวเขา (รวมทั้งผู้ชาย) ได้เข้าใจถึงสังคมใหม่ที่พวกเขากำลังเผชิญอยู่ เพื่อเขาจะ
สามารถปรับตัวเอง และสามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงให้อยู่ในกรอบ หรือขอบเขตที่เหมาะสม
กับสังคมชาวเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ "สตรี" มีความรู้ด้านต่าง ๆ อาทิ
การศึกษา อนามัย ทัศนกรรม สิทธิ อำนาจ และความรับผิดชอบร่วมกับผู้ชายในกระบวนการพัฒนา
ครอบครัว หมู่บ้าน และสังคมต่อไปในอนาคตด้วย

ที่ตั้งสำนักงานโครงการฯ

โครงการศึกษาและพัฒนาสตรีชาวเขา เจ้าของโครงการฯ คือ มูลนิธิศึกษาพัฒนาประชาชนชนที่สูง หน่วยงานสังกัด คือ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตั้งสำนักงานระดับสนามเพื่อเป็นที่ประสานงานในการดำเนินงานโครงการฯ ซึ่งตั้งอยู่ที่ 72/1 สันโค้งหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57000 โทร./แฟกซ์ (053) 717098 ผู้จัดการโครงการฯ คือ นายทาเกโอ โตโยต้า ชาวญี่ปุ่น ประธานโครงการฯ คือ ดร.ชยันต์ วรรณะภุติ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วัตถุประสงค์ของโครงการฯ

โครงการศึกษาและพัฒนาสตรีชาวเขา มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมให้สตรีชาวเขามีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน
2. เพื่อให้ความรู้แก่สตรีชาวเขาในด้านต่าง ๆ

พื้นที่ดำเนินงานโครงการฯ

การดำเนินงานของโครงการฯ ได้ครอบคลุมพื้นที่ 6 หมู่บ้านใน 2 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงราย 4 หมู่บ้าน และพะเยา 2 หมู่บ้าน กลุ่มเป้าหมาย คือ สตรีทั้ง 6 หมู่บ้าน ประกอบด้วยชาวไทยภูเขา 5 เผ่า คือ เผ่าอาข่า (อีเก้อ) กะเหรี่ยง ล่าหู่ (มุเซอ) เย้า (เมี่ยน) และม้ง (แม้ว) สำหรับรายละเอียดพื้นที่ดำเนินงานมีดังนี้ คือ

1. บ้านห้วยธาตุ ตั้งอยู่ตำบลลาวา อำเภอมแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ห่างจากที่ว่าการอำเภอมแม่สรวย 32 กิโลเมตร ประชากรเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าอาข่า (อีเก้อ)
2. บ้านปางขอน ตั้งอยู่ตำบลห้วยชมภู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมือง 32 กิโลเมตร ประชากรเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าอาข่า (อีเก้อ)
3. บ้านลิโซ่ ตั้งอยู่ตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมือง 15 กิโลเมตร ประชากรเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าล่าหู่ (มุเซอ)
4. บ้านแคววัวดำ ตั้งอยู่ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมือง 30 กิโลเมตร ประชากรเป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง

5. บ้านคอตยาว ตั้งอยู่ตำบลทุ่งกล้วย อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงคำ 18 กิโลเมตร ประชากรเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าม้งลาย (แม้ว)

6. บ้านผาแดง ตั้งอยู่ตำบลร่มเย็น อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงคำ 20 กิโลเมตร ประชากรเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าเมี่ยน (เข่า)

ระยะเวลาดำเนินงาน

โครงการศึกษาและพัฒนาสตรีชาวเขา เริ่มต้นโครงการฯ ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2533 ถึง กันยายน 2536 รวมระยะเวลา 3 ปี แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

1. ช่วงทดลอง เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม 2533 ถึงเดือนกันยายน 2534
2. ช่วงปฏิบัติการ (ทำจริง) เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม 2534 ถึงเดือนกันยายน 2536

แผนงานและกิจกรรม

1. กิจกรรมด้านอนามัยแม่และเด็ก (สุขภาพอนามัย) วัตถุประสงค์
 - 1.1 ส่งเสริมให้สตรีเข้าใจและรู้จักการใช้บริการทางด้านอนามัยของรัฐบาล
 - 1.2 ส่งเสริมให้สตรีรู้และเข้าใจระบบการรักษาโรคแผนดั้งเดิม (สมุนไพร) กับการรักษาโรคแผนปัจจุบัน
 - 1.3 ส่งเสริมให้มีการบันทึกประวัติแม่ และวิธีเลี้ยงดูเด็กตลอดจนวิธีการฉีดวัคซีนป้องกันโรค
2. กิจกรรมด้านการศึกษา
วัตถุประสงค์
 - 2.1 ให้การศึกษาแก่สตรีที่ไม่รู้ภาษาไทยให้สามารถพูดและเขียนภาษาไทย เพื่อใช้ชีวิตประจำวันได้
 - 2.2 ให้สตรีชาวเขาเข้าใจความหมายการศึกษาของเด็กในโรงเรียน
 - 2.3 เพื่อให้บริการเกี่ยวกับข่าวสารทางด้านการศึกษา

3. กิจกรรมด้านการเกษตร

วัตถุประสงค์

- 3.1 ส่งเสริมให้สตรีชาวเขาปลูกพืชผักสวนครัว (เพื่อการบริโภคในหมู่บ้าน)
- 3.2 ส่งเสริมให้สตรีรู้จักใช้สารเคมีในการเกษตรอย่างถูกต้อง
- 3.3 เพื่อให้สตรีชาวเขาเข้าใจระหว่างการปลูกพืชทางเศรษฐกิจกับพืชเพื่อบริโภค

4. กิจกรรมด้านหัตถกรรม

วัตถุประสงค์

- 4.1 ส่งเสริมการแสดงออกทางด้านความรู้สึก ความคิดโดยผ่านทางหัตถกรรม
- 4.2 ส่งเสริมให้สตรีชาวเขาผลิตหัตถกรรมโดยคำนึงถึงคุณภาพของหัตถกรรม และผลิตหัตถกรรมที่มีคุณภาพ
- 4.3 ส่งเสริมให้สตรีชาวเขาผลิตหัตถกรรมโดยคำนึงถึงความต้องการของตลาด เพื่อช่วยให้เศรษฐกิจในครอบครัวให้ดีขึ้น

ด้านอื่น ๆ

1. ส่งเสริมด้านการกีฬาแก่หญิงสาว
2. ให้ความรู้เรื่องบัตรประชาชนและกฎหมายเกี่ยวกับที่ดิน
3. ให้ความรู้ด้านโภชนาการ
4. ให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
5. ให้ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการเป็นโฮสเกสต์ เช่น โรคเอดส์

กิจกรรมลนามของกลุ่มสตรี

โดยงบประมาณ (ไม่เกิน 1,000.-/ครั้ง) สนับสนุนจากโครงการฯ พ.ย. 33 - มี.ค. 36)

- หัวข้อ
- ม.ค. 33 ซึ้อุปกรณ์ครัวเรือน
 - มี.ค. 34 โครงการเลี้ยงเบ็ดเทศ
 - มิ.ย. 34 ทำหัตถกรรมตัวอย่าง
 - พ.ย. 34 ปลูกพืชผักสวนครัว
 - มี.ค. 35 สนับสนุนสร้างอาคารเอนกประสงค์
 - พ.ค. 35 ฝึกปักอักษรไทย
- ปางขอน
- ก.ค. 34 ทำหัตถกรรม
 - ส.ค. 34 ทำอาหารเสริม
 - ธ.ค. 34 ซึ้อุปกรณ์ครัวเรือน
 - ม.ค. 35 ทำอาหารเสริมให้เด็กเล็ก
- ไลโซ
- ธ.ค. 33 ทำพืชผักสวนครัว
 - ม.ค. 34 ซึ้อุปกรณ์ครัวเรือน
 - ส.ค. 34 ซึ้อกล้าพันธุ์มะม่วง
 - ต.ค. 34 ฝึกทำอาหารและขนม
- แคววัวดำ
- ธ.ค. 33 อุปกรณ์การประชุม
 - ม.ค. 34 ซึ้อุปกรณ์ครัวเรือน
 - มี.ค. 34 ทำพืชผักสวนครัว
 - ก.ย. 34 ทำอาหารและขนม
 - เม.ย. 35 สร้างศาลาประจำหมู่บ้าน

- คอตยาว ธ.ค. 33 กีฬาปีใหม่ฝั่ง
 ม.ค. 34 อนามัย - การทำหัตถกรรมโคเซ
 เม.ย. 34 ทำอาหารที่ถุกหลักโภชนาการ
 มิ.ย. 34 หัตถกรรมพื้นบ้าน
 ส.ค. 34 ชื่ออุปกรณ์ครัวเรือน
 ก.ย. 34 ตุงานการเลี้ยงไก่
- ผานตง พ.ย. 33 ชื่ออุปกรณ์ครัวเรือน
 ธ.ค. 33 ทำอาหารเสริม
 ก.พ. 34 ถักนิตติ้ง - โคเซ
 มี.ค. 34 ช่วยเหลือชาวบ้านไฟไหม้บ้าน
 พ.ค. 34 ทำอาหารคาวหวาน
 ต.ค. 34 ตุงานเกษตรอันมันได้
 เม.ย. 35 หัตถกรรมการปักผ้า
 พ.ค. 35 ทำการเกษตรเชิงอนุรักษ์ - อบรมกฎหมาย

พืชผักสวนครัวของกลุ่มสตรีบ้านปางขอน

วิธีการดำเนินงาน

โครงการศึกษาและพัฒนาสตรีชาวเขา ได้กำหนดขั้นตอนองการดำเนินงานตามโครงการฯ ไว้ดังนี้

1. ระยะเตรียมการ (ตุลาคม - ธันวาคม 2533)
 - 1.1 สืบค้นหาข้อมูลหมู่บ้านชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เพื่อหาหมู่บ้านเป้าหมาย
 - 1.2 ฝึกอบรมสัมมนาเจ้าหน้าที่สนามและเจ้าหน้าที่สำนักงาน
 - 1.3 ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่สนามใหม่ และบุคลากรที่ไม่มีประสบการณ์
 - 1.4 จัดเตรียมงานและเอกสารเพื่อการนัดนา
 - 1.5 เตรียมดำเนินการเพื่อจัดตั้งเป็นมูลนิธิ
2. ระยะดำเนินงาน (มกราคม 2534 - กันยายน 2536)
 - 2.1 ส่งเจ้าหน้าที่สนามไปประจำแต่ละหมู่บ้านที่จะไปพัฒนา
 - 2.2 อธิบายวัตถุประสงค์และบทบาทของโครงการฯ ให้ชาวบ้านทราบ
 - 2.3 จัดตั้งกลุ่มสตรี (อายุ 12-60 ปี)
 - 2.4 เลือกคณะกรรมการกลุ่มสตรี โดยให้ชาวบ้านเลือกเอง
 - 2.5 เจ้าหน้าที่สนามของโครงการฯ และคณะกรรมการกลุ่มสตรีจะร่วมกันประชุมสัปดาห์ละ 1 ครั้ง
 - 2.6 กลุ่มสตรีเข้าร่วมประชุมและพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องที่กล่าวไว้ข้างต้น พร้อมกับปรึกษาหารือปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น
 - 2.7 การประชุมประจำสัปดาห์ จัดเป็นกลุ่มอภิปรายปัญหาและสาริตการทำอาหาร การเกษตร และอื่น ๆ
 - 2.8 กลุ่มสตรีได้รับงบประมาณพัฒนากลุ่มและหมู่บ้าน เดือนละ 1,000 บาท
 - 2.9 นำหัตถกรรมให้กลุ่มสตรีทำเพื่อเสริมรายได้ให้กับครอบครัว และหัก 5% ของรายได้จากการทำหัตถกรรมมาใช้ในการพัฒนากลุ่มสตรีและหมู่บ้าน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. จะช่วยให้สตรีชาวเขามีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านมากขึ้น
2. สตรีชาวเขาจะได้รับความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาพัฒนาตนเองและครอบครัว
3. สตรีชาวเขาจะได้รับและเข้าใจสิทธิและบทบาทของสตรีที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน
4. สตรีชาวเขาจะสามารถหารายได้มาจุนเจือครอบครัวได้ เช่น รายได้จากการทำหัตถกรรม เป็นต้น

คณะกรรมการของโครงการฯ ประกอบด้วย

ดร.ชยันต์ วรรณะภูติ
อาจารย์กิตติ โชค ห้อยยี่งู
อาจารย์อุทิศ วิไลแก้ว
นายรัชมี กันทนันท์
นางสาวพรทิพย์ เผ่าศิรี

เจ้าหน้าที่ของโครงการฯ ประกอบด้วย

นายสมนึก เนญจวิทยาธรรม
นายทา เกโอ โตโยต้า
นางสาวศิริวรรณ บุญศรี
นายอริยะ รัตนวิชัยกุล
นายอังคาร กันธรรม
นายสมเกตุ ฐระวร
นายแสง แซ่ย่าง
นายสาววรรรยา แซ่ฟุ้ง
นางอาชู่เอะ โตโยต้า
นางวรรณทิการ์ ประดิษฐ์
นายเมฆิน มะโนแก้ว

ที่ปรึกษาโครงการฯ

ผู้จัดการโครงการฯ

เจ้าหน้าที่บัญชีสำนักงาน

เจ้าหน้าที่สนามบ้านห้วยธาตุ และปางขอน

เจ้าหน้าที่สนามบ้านลิไ้

เจ้าหน้าที่สนามบ้านแคว้วดำ

เจ้าหน้าที่สนามบ้านคอตยาว

เจ้าหน้าที่สนามบ้านผาแดง

เจ้าหน้าที่ดูแลหัตถกรรม

เจ้าหน้าที่ประจำสำนักงาน

เจ้าหน้าที่ประจำสำนักงาน

โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมูลนิธิศึกษาพัฒนาประชาชนบนที่สูง และ
โครงการศึกษาและพัฒนาศรีชาวเขา

